

Pisca knjige *Religiozna povjerenja i sumnje. Vjera u književnosti** ne treba dakako posebno predstavljati, jer je on kao dugogodišnji urednik *Crkve u svijetu* i vrlo plodan stvaratelj stekao zapažen javni ugled poznatog i priznatog katoličkog djelatnika, i to ne samo u našem gradu nego i u cijeloj Hrvatskoj.

Ništa onda čudno što Drago Šimundža iza sebe ima već cijelu malu biblioteku objavljenih knjiga i ispisanih tekstova. Kako je to djelo obilježeno ne samo brojnošću nego i različitošću pristupa - od teologije preko književnosti do politologije - ograničit ćemo se ovdje jedino na njegov prinos glede književnosti i književne kritike, dok ostalo puštamo po strani, jer nas ovaj trenutak to ne zanima. Treba pritom podsjetiti da je Drago Šimundža 1983. godine napisao vrijednu knjigu *Problem Boga u suvremenoj književnosti*, gdje je na iznimno jasan i upućen način progovorio o mjestu i značenju teoloških pitanja u svjetskoj i domaćoj literaturi, usredotočivši se na kršćanski pojam Boga. Knjiga koju predstavljamo nadovezuje se u najvećoj mjeri na tu prvu knjigu i predstavlja zapravo produbljenje iste teme o ključnom odnosu kršćanstva i književnosti.

Kod sučeljavanja kršćanstva i književnosti redovito se oblikuju dvije nezaobilazne teme: jedna koja prosuđuje i osmišljava taj susret i druga što pokušava osvjetliti duhovni i društveni prostor iz kojeg svako slično sučeljenje započinje svoj put. I u knjigama Drage Šimundže uvijek imamo nazočne obje te odrednice, iako nisu ostvarene u podjednakom omjeru.

U pogledu pak prve teme valja prethodno upozoriti da ovdje nije nikako spomen o knjigama koje bi bile samo teologijske ili samo književno-kritične. Takvih ima bezbroj i nije ih moguće ni približno spomenuti. Riječ je prije svega o djelima s kojima se želi otkriti ona uska i tanana nit ili crta dodirivanja i miješanja književnosti i teologije, pri čemu se stvaraju zaista čudne tvorbe i otkrivaju posve nove smislenosti, dotad gotovo nepoznate u književnoj teoriji i teologijskoj misli. Zato Drago Šimundža nikad ne nastupa isključivo

* Drago Šimundža, *Religiozna povjerenja i sumnje. Vjera u književnosti*, Matica Hrvatska, Split, 1999., str. 496.

kao teolog ili stručnjak za književnost nego pokušava obje spojiti u jedno, obogaćujući u isti mah i teologiju i tumačenje književnih djela.

Poznato je da europsku književnost sve do modernoga doba obilježava u najvećoj mjeri baš kršćanstvo i njegov globalni i globalizirajući svjetonazor. Uz iznimku renesanse, sve je u pisanoj riječi bilo tada krajnje kršćansko i posve teološko. Klasičan primjer takva neupitna poistovjećenja književnosti i teologije susrećemo u djelu *La Divina Commedia* znamenitog talijanskog pisca Dantea Alighierija. To je ne samo uzorno razrađen teološki traktat nego istodobno vrhunac pjesničkog ostvarenja svojega vremena. Književnost i teologija prožete su do nerazpoznatljivosti, stvarajući tako potpuno nov i samosvojni izraz. Spomenuta sljubljenost dviju različitih ljudskih umijeća trajat će sve do prosvjetiteljstva. Od tada pa dalje europska književnost ide svojim putem, a kršćanska teologija svojim, iako se u tematskom pogledu nikad potpuno ne odvajaju. Stoga se književnost razvija izvan teologije, a teologija izvan književnosti, i neće se susresti još zadugo. Dapače, nerijetko se znalo dogoditi da je teologija ustajala protiv moderne književnosti, dok je sa svoje strane moderna književnost služila kao potpora u borbi protiv teologije. Dva su se svijeta najprije razdvojila, a onda se međusobno suprotstavila do ideološkog sukoba i prijetnje iskorijenjenja.

Posljednji neuspjao i očajnički pokušaj da se spriječi rascjep između književnosti i teologije pojavio se u velikom povijesnom pokretu protureformacije. Crkvena umjetnost baroka trebala je postati zamjenom i nadomjestkom svjetovnim ostvarenjima moderne kulture. Unatoč mnogim naporima i nedvojbenim uspjesima, modernitet se ipak nije dao zaustaviti. Zato u katolicizmu prevladava ideologija protureformacije, koja zapravo traje - više ili manje učinkovito - sve do početka Drugoga vatikanskog koncila. Nakon toga ona za svagda iščezava i nestaje.

Još u prijetnji što će se zapodjeti neposredno pred Drugi svjetski rat o katoličkoj književnosti u Francuskoj, upravo ta protureformacijska tradicija - apologetska i ideološka - traži da književnost bude tek argument u teološkoj polemici protiv moderniteta, a ne odraz stvarnoga života ljudi, u kojem grijeh i vrlina imaju posve jednako pravo na opstanak. U prvom je planu ideološki sukob, a ne istina o ljudima i njihovoj božanskoj sudbini. Na sreću će naraštaj Françoisa Mauriaca, Charlesa Péguya, Paula Claudela i Georgesa Bernanosa neopozivo odbaciti protureformacijsko obilježje katoličke književnosti, smatrajući sebe dijelom moderne književnosti, koja samo tematizira kršćanske sigurnosti i dvojbe. Stoga Drago Šimundža primjećuje kako ta skupina katoličkih romanopisaca zapravo nikad ne optužuje dekrizijanizirano društvo nego ga opisuje

i iznosi onakvo kakvo jest, otkrivajući u njemu djelovanje božanske milosti i slobode grijeha. Od takve ispravne teologijske postavke francuskih romanopisaca imalo je istinsko i izvorno kršćanstvo mnogo više koristi nego od svih pojednostavljenija stanovite racionalizirane teologije koja je neograničeno vladala tijekom dugih prethodnih stoljeća. Stoga će François Mauriac moći napisati kako je on prije svega tek obični "katolik koji piše romane", a nikako "katolički pisac", čvrsto svrstan u ideološke bojovne odrede protureformacijske baštine. Dok se takvo svrstavanje protiv moderniteta moglo još i podnijeti u filozofijskim raspravama, u književnosti se ono pokazalo krajnje štetnim i potpuno lažnim. Slično uostalom ljudskom životu, ni književnost nije trpjela da bude jednostrano prosuđivana ili posredovana ideološkim mjerilima.

Izlazak iz dugog razdoblja protureformacije olakšala su i potaknula tri važna duhovna događaja u onodobnoj europskoj kulturi na svršetku jednoga groznog i krvavog rata. Prvi je otkriće Dostojevskog i njegova misaonog djela. To su u Francuskoj obavili na najbolji mogući način H. Troyat i N. Berdjajev, ali također i sva moderna pravoslavna teologija osuđena na prisilno progonstvo i izbjeglištvo. U Njemačkoj su isti pothvat poduzeli katolici Hans Urs von Balthazar i Romano Guardini. Ipak, bez strasnog pristupa Andréa Gidea tajnama tog ruskog pisca teško da bi Dostojevski doživio svoje drugo veliko europsko rođenje i krštenje. Presudno je pritom bilo ponovno čitanje *Demona* u svjetlosti novih prijetećih totalitarizama - boljševičkoga i nacističkog - koji su stavili u središte prijepora problem odnosa slobode i bezboštva. A upravo se takvo bezboštvo pokazalo prije svega odabirom i odlukom kršćana, a tek onda onih drugih. Odgovornost se dakle nije mogla izbjeći, o čemu će s katoličkih motrišta napisati briljantnu sintezu upravo isusovac Henri de Lubac u svojem djelu *Drama humanističkoga ateizma*. Time je Dostojevski ušao konačno i nepovratno u krug katoličke teologije i kršćanskog promišljanja u Europi.

Drugi duhovni iskorak u poslijeratnoj europskoj kulturi napraviti će zacijelo André Gide, možda više ispovijedajući svoju tragičnu sudbinu u *Dnevniku* negoli bogatim i izvornim književnim prinosom. On doista zbunjuje kršćane odgojene u crno-bijeloj tehnici protureformacijske logike, jer bez straha izjavljuje kako je veliki bezbožac, ali istodobno moli - kao izgubljeni sin u evanđeoskom odlomku - Oca da mu oprost i primi ga u svoj dom. Tko je bez grijeha, neka prvi digne kamen, zapisat će na kraju svojega trnovitog putovanja raskajani i nesmireni André Gide. Poslije njega Europa zna da ne postoje samo vjernici i nevjernici nego i oni koji ahasverski traže i ne nalaze.

Treći pak duhovni izazov europskom protureformacijskom katolicizmu bit će bačen od strane Alberta Camusa, suvremenog stoika iz sunčanog Orana, mladog filozofa i rano preminulog francuskog egzistencijalista koji nehotice objedinjuje svu kritiku moderniteta upućenu nepokretnoj i ukočenoj Crkvi u njezinu integrističkom grču i zastoju. Taj dječak "čista srca" i "svjetovne svetosti" postaviti će pretkoncilskim kršćanima u poslijeratnoj krizi i moralnom preispitivanju netom izvršenog holokausta dva najnezgodnija pitanja: prvo, je li moguće biti svet i u isti mah ne vjerovati u Boga, što je predmetom rasprava u romanu *Kuga*; drugo, je li Isus Krist želio zaista Crkvu koja će u tolikoj mjeri biti ideološki ustrojena koliko je to protureformacijski katolicizam, što je predmetom teorijskog prijepora u knjizi eseja *Pobunjeni čovjek*.

S pravom se čini da su upravo životna razmišljanja književnika skupljenih oko Françoisa Mauriaca i bespoštedna kritika Alberta Camusa upućena ideološkom katolicizmu ponajviše pridonijela da se uspostave uvjeti za događaje Drugoga vatikanskog koncila. Bez toga bi se naime on teško mogao sazvati i održati, a još manje bi mogao donijeti tako hrabre i dalekosežne zaključke koje nalazimo sabrane u njegovim *Dokumentima*. To iznimno duhovno ozračje u poslijeratnoj Europi pomoglo je kršćanima da pronađu sebe u istini vlastitog evanđeoskog svjedočenja i ponovno nađene skromnosti. Ovdje se dakako ne možemo ni izdaleka upuštati u opisivanje obrata što se posljedično zbilo u području filozofije i teologije, ali smijemo barem spomenuti neka imena koja obilježavaju taj obrat ili prijelaz iz pretkoncilске u koncilsku Crkvu: Jacques Maritain, Jean Daniélou, Teilhard de Chardin, Marie-Dominique Chenu i Hans Urs von Balthazar. Svi su oni na istoj crti, iako na različite načine, promicali kršćanstvo kao zahtjevan život i veliku dobrotu, a ne apstraktnu istinu s kojom se najuspješnije razbijaju glave svojih ideoloških protivnika.

Sve smo ovo naravno potanje iznijeli iz razloga što je teologijsko ishodište knjige Drage Šimundže neupitno smješteno upravo u spomenutim povijesnim odrednicama europske kulture i modernog katolicizma: prvo, u francuskom katoličkom romanu koji želi biti radije evanđeoski nadahnut negoli ideološki koristan u protureformacijskom ideološkom sukobu; drugo, u čistom mladenačkom buntu Alberta Camusa koji ustaje protiv mnogih katoličkih praznih strahova i obrana zemaljskih koristi; treće, u dobrom poznavanju pretkoncilskoga intelektualnog ozračja i novosti koncilске poruke, što sve skupa uobličuje novu sliku Crkve, više nalik malom stada, a manje sličnu velikoj vojsci iz konstantinovskih nostalgija. Za potvrdu tome sjetimo se da je Drago Šimundža svoj prvi veći rad posvetio upravo

François Mauriacu u *Crkvi u svijetu* iz godine 1968. - prenesen u ovu knjigu - a prvu obimniju znanstvenu radnju napisao o Albertu Camusu. Ako su mu dakle François Mauriac i Albert Camus bili ishodištima, onda će mu se dohodišta jamačno naći u Drugom vatikanskom koncilu i njegovim blagotvornim porukama i poukama. Između te dvije točno određene točke raširila se i raspela sva znanstvena i teološka putanja pisca ove zaista vrijedne i nezaobilazne knjige o kršćanskoj vjeri i modernoj književnosti.

Po sebi je jasno da su francuski katolički roman, djelo Alberta Camusa i teologijska novost Drugoga vatikanskog koncila bili svjetskog značenja i dometa. Sad međutim moramo nešto reći i o domaćim prilikama, gdje je protureformacija dugo i čvrsto ostala ukorijenjena u hrvatskom katolicizmu, posebice u sjevernim krajevima. Dapače, mjestimice se i danas zadržala i to poglavito ondje gdje je mimođen Drugi vatikanski koncil u teologiji i modernitet u društvenom razvitku. Ako zanemarimo daljnju povijest, najistaknutiji nositelj protureformacije i integrističkog mentaliteta bio je zacijelo krčki biskup Anton Mahnič, predvoditelj svih obnoviteljskih pokreta u hrvatskom katolicizmu s početka XX. stoljeća. On je smatao da sve ono što se u onodobnoj modernoj Europi, stvaralo na polju kulture, filozofije, umjetnosti, škole i znanosti valja neopozivo osuditi i nepovratno odbaciti. Drugim riječima, nije se mirio s pojavom modernog društva i njegovim idejama. To se osobito odnosilo na modernu književnost. U toj književnosti, držao je Anton Mahnič, treba najprije razobličiti "krive nazore" i "pogubne zablude", a tek onda se baviti estetskom procjenom književna djela. Kako je u modernoj književnosti bilo malo toga u doslovnom smislu katoličkog i pravovjernog - dakako u protureformacijskom određenju - našla se ta književnost jednako pod teškom optužbom i neprizivnom osudom.

No protokom vremena i utjecajima moderniteta, pojavila su se u hrvatskom katolicizmu prva veća odstupanja od tog integrističkog obrasca, koji se jednostavno nije mogao više ni zastupati, a ni razložno braniti. Prvi će posustati u protureformacijskoj gorljivosti nitko drugi doli Ljubomir Maraković, vjerni učenik samog biskupa Antona Mahnića. Zato će se pokazati mnogo popustljivijim i otvorenijim prema modernoj književnosti od brojnih fanatiziranih zagovornika obnove i povratka *ancien régime* u hrvatskom katolicizmu. Budući da se Ljubomir Maraković cijeloga svojeg života bavio modernom književnošću, teško je bilo očekivati da ono o čemu piše postane za njega nečim posve nevrijednim što je prepušteno otklonu. Nije samo sačuvan integritet stvaratelja u njemu nego i u predmetu njegova zanimanja. Ništa onda ne začuđuje što upravo on u *Luči* bilježi kako su "mnogi katolici sve moderne pjesnike i književnike

proglasili bezbožnicima, a kamoli da bi od njih još nešto htjeli naučiti". Vidjet ćemo poslije koliko je Drugi vatikanski koncil u nekim svojim sržnim izjavama dao za pravo i pružio zadovoljštinu - naravno samo *post mortem* - našem prvom katoličkom književnom kritičaru i teoretičaru književnosti Ljubomiru Marakoviću. Ta mu dalekovidnost dakako nije donijela nikakvu slavu, nego mnogo gorkih trenutaka vjerničke kušnje i sumnjičenja za pravovjernost.

Drugi hrvatski međuratni književnik i teoretičar koji se još više odmaknuo od mahničevske protureformacijske i konzervativne tradicije bio je jamačno Petar Grgec, i to posebice u polemici što se bila rasplamsala na stranicama sarajevske *Vrhbosne* u sučeljenju s tada tvrdim integristom Matijom Manjarićem. Ako se zna da su na vidiku bile teološke osude modernizma, onda se može lako pretpostaviti kolika je opasnost prijetila onima što su pokušavali obraniti vrijednosti moderne europske književnosti. Petar Grgec je u opisanoj polemici zastupao čak i neku vrst "autonomije umjetosti", ne sluteći pritom koliko je zapravo otvarao put za drugu koncilsku sržnu misao o "autonomiji zemaljskih vrednota", koja će mnogo kasnije biti označena kao jedna od najprelomnijih novosti Drugoga vatikanskog koncila.

Inače, u razdoblju pred izbijanje Drugoga svjetskog rata i za vrijeme njegova trajanja, hrvatska katolička javnost jedva da je nešto opširnije čula i ozbiljnije doznala o već spomenutim francuskim romanopiscima. Sve je u nas naime bilo tada okrenuto raspletanju nacionalnog pitanja i teološkoj obrani od moderniteta, smatrajući da to nužno ide jedno uz drugo. Rijetki su bili upućeni u pripreme za obrat što ih je tih godina Crkva polako došla i nosila u sebi: pristanak uz demokraciju i približavanje razumijevanju moderniteta. Tko bi se potrudio pogledati stare i prašnjave časopise iz toga doba, našao bi primjerice u tekstovima mladih isusovaca Josipa Dinka Mravaka i Mije Škvorca mnogo toga što otkriva njihovu povezanost s najnovijim strujanjima zapadnjačkog katolicizma, i to ne samo u pogledu književnosti nego i u pitanjima moderne teologije i filozofije. Ipak, najbolji i gotovo izravni uvid u ta duhovna gibanja imao je jedan nezauzeti laik i rijetko viđena biljka na našem surovom i sirovom prostoru: katolik i u isti mah građanski demokrat. Riječ je o Splicićaninu Bogdanu Radici, koji je u svojoj sjajnoj i nezaboravnoj knjizi *Agonije Europe* nadmašio sve crkvene stručnjake i zauzete katoličke laike u poznavanju onodobne moderne književnosti religioznoga nadahnuća.

Nema nikakve dvojbe da su pokušaji i ostvarenja Ljubomira Marakovića, Petra Grgeca, Josipa Dinka Mravaka, Mije Škvorca i Bogdana Radice - ali ne samo njih - raščišćavali prostor za nastup i

dolazak jednoga modernijeg i ljudskijeg lica katolicizma u hrvatskom društvu. No, nazočnost ideologije protureformacije i integrističkih težnji bila je odveć jaka i dugotrajna da bi se katolici preko noći uspjeli od njih osloboditi. U tom je pogledu Drago Šimundža imao veliku prednost u odnosu na svoje prethodnike, jer je sad od Crkve - obnovljene koncilskim duhom - dolazila otvorena potpora i teološka podrška za njegov pothvat, pa mu je posao bio umnogome olakšan. Ili, drugačije rečeno, polazišta su Drage Šimundže sretno našla svoje dohodište u novim zbivanjima u Crkvi. Čini se dapače da je upravo Drugi vatikanski koncil na stanovit način i možda više neizravno potvrdio i odobrio ideje francuskih katoličkih romanopisaca i camusovsku kritiku ideoloških sastojaka u Crkvi. Zato nova knjiga Drage Šimundže nije samo usko književno-teorijska rasprava nego i bitno teologijska prosudba najširega značenja. U njoj naime promišljanja o modernoj književnosti dobivaju teologijsko opravdanje s Drugim vatikanskim koncilom, a ista koncilaska teologija književnu ilustraciju u modernom romanu i pjesništvu.

Otud naposljetku potreba da se navedu i istaknu četiri glavne novosti Drugoga vatikanskog koncila, koje su na čudnovat način bile unaprijed naslućene u modernoj književnosti, koliko onoj svjetskoj, toliko ovoj domaćoj. U tom se sklopu onda može i mora ustvrditi da je moderna književnost igrala prvorazrednu ulogu proročke i utopijske misli koja je time vremenski prethodila jednako teologiji i crkvenu učenju.

Prva glavna novost Drugoga vatikanskog koncila može se sažeti u tvrdnji da je ljudska sloboda uvjet istinske vjere, a nalazi se obrazložena u *Deklaraciji o vjerskoj slobodi*. Tome teološkom poučku odgovara na književnom polju zahtjev za umjetničkom slobodom u svakom stvaralačkom činu. Druga glavna koncilaska novost može se sažeti u tvrdnji da postoji autonomija ljudskih vrednota, a nalazi se obrazložena u pastoralnoj konstituciji *Radost i nada*. Tom teološkom poučku odgovara na književnom polju zahtjev za autonomijom umjetničkog stvaranja, što je u našim domaćim prilikama i na svoj način zastupao Petar Grgec. Treća glavna koncilaska novost može se sažeti u tvrdnji da Crkva ne uči samo svijet nego od svijeta biva također podučena, a nalazi se obrazložena u pastoralnoj konstituciji *Radost i nada*. Tom teološkom poučku odgovara na umjetničkom polju potreba da i teologija nešto nauči od književnosti, a ne samo obrnuto, što je u nas došlo do izražaja u spomenutu slučaju istupa Ljubomira Marakovića. Konačno, četvrta glavna novost Drugoga vatikanskog koncila može se sažeti u tvrdnji da u središte svih odnosa između Crkve i modernoga svijeta valja staviti dijalog, a nalazi se obrazložena u svim dokumentima Drugoga

vatikanskog koncila. Tom općem teološkom poučku odgovara na književnom polju očita korist da se povede razgovor s piscima i licima njihovih djela. Tek će onda iskočiti iz smislene nevidljivosti teološka težina i nosivost umjetničkih djela.

U ovoj knjizi Drage Šimundže ta se koncilaska teologija - izražena kroz četiri novosti - često više pretpostavlja nego sustavno razrađuje, što je posve prihvatljivo jer se od nje zapravo uvijek polazi, slično kao što se nekoć polazilo od protureformacijske apologetike. Jedno od bjelodanih postignuća ne toliko novije katoličke misli, koliko općenito moderniteta jest autonomija estetske ocjene. Jedno djelo naime nije prihvatljivo po ideji koju zastupa nego po umjetničkoj vrijednosti koju uspijeva ostvariti. A upravo uporaba tog estetskog mjerila - uz one druge - u prosudbi književnih djela postaje za Dragu Šimundžu jedino presudna. Ideologija tu malo pomaže, jer ona više zamućuje pogled na životnu istinu književnog stvaralaštva nego što ga razbistruje.

Svakom književnom stručnjaku koji istodobno želi ostati uvjerenim i zauzetim vjernikom neće biti ni u kojem slučaju lako izbjeći ideološkim zamkama i opasnostima pojednostavnjenja u pristupu modernom umjetničkom djelu. To se u prošlosti mnogostruko pokazalo, pa se tek poslije Drugoga vatikanskog koncila kršćanstvo osjetilo oslobođenim od mnoštva ideoloških nanosa i zaostalih predrasuda. Sličan je put prošao i marksizam. Jer, između pretpostavljene ideološke istine i istine svakodnevnog ljudskog života uvijek zjapi nepremostivi rascjep, koji se u književnosti na posebno uvećan način otkriva i zamjećuje. Zato je svaka ideologija grobar umjetnosti. Da nije riječ o pretjerivanju, u to se može uvjeriti svatko tko uzme, primjerice, časopis *Hrvatsku stražu* s početka XX. stoljeća ili pak tekstove iz kasnije polemike između katolika okupljenih oko *Hrvatske revije* i marksista predvođenih Miroslavom Krležom. Vidjet će da je u tom grubom svjetonazorskom ratu upravo književnost služila samo kao puko sredstvo ideološkog obračunavanja, i to podjednako s obje strane bojovne crte. Svega toga na sreću nema i ne može se naći u djelu Drage Šimundže. Uzalud će čitatelj u njegovoj knjizi tražiti neku težu i oštriju riječ i osudu, a još manje pogrdu, povredu ili uvredu, kakvima su obilovale puste i nedovršene svađe između katolika, marksista i liberala u predratnom hrvatskom društvu.

Protivno tome, u knjizi Drage Šimundže sve je drukčije: bliže je modernitetu i njegovim zahtjevima snošljivosti i uvažavanja nego protureformacijskim bojovništvima i pretkoncilskim osudama. Dapače, naš pisac nikada ne vrijeđa i ne napada književnika o kojem piše, jer traži u njemu skriveno dobro, a ne trajno zlo. U tome uostalom i jest

novost Drugoga vatikanskog koncila, koji se odlikuje novim govorom ljudskosti, dok odustaje od novih osuda tuđih ideja. Drago Šimundža je još pedagog i svećenik, pa se trudi sve razumjeti i svima oprostiti. Nema u njega ni mržnje, ni invektive. Neka se ljudskost i suosjećanje razlijevaju i preplavljaju sve stranice njegove obimne knjige. Upravo je po tome ona kršćanska i civilizacijska, a ne po odabiru ideja za odstrel. Inače, u modernoj hrvatskoj književnosti tri su pisca obično tvrd orah za svakog mislećeg katolika: Silvije Strahimir Kranjčević, Tin Ujević i Miroslav Krleža. Obilježeni hrvanjem sa smislom u najdubljim slojevima vlastita bića, oni su - prema današnjim mjerilima - izričito religiozne osobnosti. Po pripadnosti pak Crkvi oni su od konfesionalnog katolicizma jako udaljeni: prvi sudbinom, drugi sinkretizmom i treći povijesnim protuklerikalizmom. Nekoć se u vjerničkim krugovima na njih gledalo s velikom nelagodnom i nepopustljivim zazorom, dok smo danas skloni mnogo toga oprostiti, možda najviše radi koncilske neideologičnosti i evanđeoske uvidavnosti. Drago Šimundža u svojoj knjizi otkriva zapravo koliko smo se promijenili od doba pretkoncila, i to naravno nabolje.

Iz svega proizlazi da je posebnost ove knjige u tome što je ona pisana u dijaloškom ključu razumijevanja, a ne ideološkom grču pobijanja. Zato je suvremena i današnja, okrenuta budućnosti, a ne prošlosti. A upravo s njom prinos Drage Šimundže postaje prije svega i iznad svega značajan, izvoran i mnogostruk: prvo, jer je on u našem podneblju prvi prosuđivao modernu književnost, jednako našu i svjetsku, s koncilskim mentalitetom i izvan svih ideoloških anatema; drugo, jer je on prvi koncilsku misao obogaćivao prosudbama iz svjetske i naše književnosti. Time je stvorio vrlo originalni duhovni i intelektualni pogled na moderni katolicizam i na modernu književnost, pogled vrlo otvoren, ljudski i tražiteljski. Upravo onakav kakav današnji čovjek jedino može razumjeti i prihvatiti. Drugo su sve ideološki pritisci i zemaljske koristi.